

NÄR ESTLAND

OCH LITAUEN MISTE SIN FRIHET

SAMTIDIGT som Tyskland besegrade Frankrike och hela världens intresse fångades av vad man då trodde vara storkrigets slutakt, passade Sovjetryssland på att erövra de tre baltiska randstaterna, som därmed — åtminstone tills vidare — gingo förlorade för den västerländska kulturkretsen. De fördes bakom järnridån, och ingen vet nu vad som är hänt och sant i denna del av Östersjöns kustland. Trots grannskapet ha de blivit oss oändligt avlägsna, insvepta som de äro i sovjetismens mörker: ändock sade erövrarna, att de kommo med »frihet och ljus».

Inte ens händelseförloppet vid den ryska erövringen har hittills varit i detalj känt. Man har endast vetat eller förstått, att erövringen skett efter en systematisk plan, där de tre små frihetsälskande nationerna steg för steg lockats och tubbats för att till slut ställas inför ett öppet våld, som inga förskönande tal kunnat dimhölja. Enstaka skildringar — kanske icke alltid så exakta — ha givit belysande glimtar av metoderna, men de dokumentariska skildringarna ha lyst med sin frånvaro. För Litauens del är denna brist nu undanröjd. Legationssekreteraren *Ignas J. Scheynius*, tidigare knuten till den litauiska beskickningen i Stockholm och under de kritiska veckorna 1940 tjänstgörande som chef för Röda korset i Vilna, har i boken »Den röda floden stiger» i filmatisk berättelseform kronologiskt skildrat tilldragelserna i sitt olyckliga hemland, när det förvandlades från ett fritt land till en periferisk del av den omätliga sovjetstaten — en sällsynt märklig bok, som icke blott röjer den diplomatiska författarens ovanliga litterära talang utan även, trots bristen på sentimentalitet, på ett oemotståndligt sätt bemäktigar sig läsarens känsloliv. För Estland kan de avgörande händelsernas gång på ett likartat om än inte upplevt vis rekonstrueras genom sammanställning av uppgifter ur ryska tidningar och framför allt ur det officiella estniska regeringsorganet »Rahva Hääl».¹ Det är icke enbart ett historiskt

¹ Rörande omvälvningen i Lettland hänvisas till den svenske lektorn i Riga William Freijs (huvudsakligast på den lettiska radions utsändningar byggda) uppsats i Svensk Tidskrift i fjol, häfte 7.

intresse att få klarhet om Sovjetrysslands expansionsmetoder. Det har också ett aktuellt pedagogiskt intresse för alla stater i Sovjets närhet.

Trots att Sovjet aldrig upphört att fördöma »det imperialistiska röveriets politik» och trots att Sovjet 1932 erbjöd och ingick non-aggressionspakter med grannstaterna i väster, saknades det icke före krigsutbrottet varnande imperialistiska röster i Ryssland. På det ryska kommunistiska partiets XVIII kongress i mars 1939 yttrade sålunda Meechlis, ordföranden i röda arméns politiska styrelse, att »i händelse av krig skola de röda styrkorna överföra sina operationer till fiendens territorium och fullgöra sin internationella plikt, som är att öka antalet sovjetrepubliker (Izvestia, Moskwa, ^{23/3} 1939). Det är samma tankegång, som man senare mötte i Molotovs tal inför högsta rådet, efter fullbordat dåd, i Moskwa den 1 augusti 1940: »Vi ha haft icke obetydliga framgångar, men vi åsyfta att inte vara tillfreds med det vi uppnått. Om vi alla erinra oss vår heliga plikt att hålla hela vårt folk i ett tillstånd av mobiliseringsberedskap, kunna vi aldrig överrumplas, vad som än må hända, och vi skola uppnå nya och ännu ärorikare framgångar för Sovjetunionen» (efter Pravdas referat). Mot bakgrunden av denna dubbelbottnade politik skall man se Sovjets aktion mot de baltiska staterna i september 1939, då ryssarna tilltvingade sig rätt att befästa vissa områden, upprätta flottbaser, bygga aerodromer och hålla militära styrkor inom deras gebit. Samtidigt påtvingade Sovjet dem ömsesidiga biståndspakter, som skulle utgöra det bästa skyddet för deras suveräna rättigheter och den största tryggheten för gränsernas integritet. Enligt deklARATIONER från sovjetregeringen och det ryska kommunistiska partiets tidningar skulle de baltiska republikernas oberoende t. o. m. bättre garanteras genom biståndsavtalen än utan dem. Den, som något känt de tre randstaterna, deras hjältemodiga frihetskrig för tjugu år sedan och deras beundransvärda energi att utveckla och konsolidera sina länder, betvivlar icke att de i september 1939 endast gåvo efter för det övermäktiga hotet av våld; de hade inga utsikter till hjälp utifrån, och genom att acceptera biståndsavtalen sågo de den enda utvägen att trygga nationens fysiska existens till det ögonblick, då det stora krigets slut skulle avgöra de europeiska folkens öde.

Den 16 juni 1940 mottog Estland ett nytt ryskt ultimatum, däri det krävdes en regering, som var kvalificerad att »lojalt» genom-

föra biståndspakten. Av kravet kunde den slutsatsen dras, att biståndspakten ännu var basen för de rysk-estniska relationerna. Presidenten Päts hoppades därför ännu vara i stånd att bilda ett kabinett, vars medlemmar skulle kunna uppfylla de ryska lojalitetsfordringarna men icke desto mindre vara goda estniska patrioter. Han framförde detta till Shdanov, vilken å Moskvas vägnar rest till Tallinn för att inscenera regeringsombildningen. Men Shdanov hade i sin fientliga listan på det nya kabinettet, som uppgjorts av sovjetlegationens lokala agenter. Häntydningen på biståndspaktens lojala genomförande var endast camouflage för helt andra syftemål. Då Päts vägrade att acceptera Shdanovs kabinetslista, organiserade sovjetlegationens agenter den 21 juni en demonstration i Tallinn, under medverkan av tanks, pansarvagnar och beväpnade soldater och matrosar ur röda armén och röda marinen. Demonstrationen ledde till oroligheter, vid vilka suspekta element hjälpta av den ryska militären bröto sig in i polislokaler, avväpnade polismännen samt frigåvo de politiska fångarna (de flesta av dem fängslade såsom ryska spioner). Sent på natten den 21 juni måste Päts böja sig för det oundvikliga och utnämnde de av Shdanov föreslagna till medlemmar av den nya regeringen. Inom några få dagar ockuperade talrika kontingenter nya röda trupper hela landet.

Knappt hade den nya regeringen trätt i funktion, förrän den utfärdade en deklaration om sitt omedelbara program. Bland första »åtgärder av högsta vikt» uppgavs »befästandet av den estniska självständigheten», »upplösning av parlamentets första kammar såsom icke representerande folkets vilja» och »förberedelser till nya parlamentsval». Som kommentar skrev regeringsorganet Rahva Hääl (^{25/6}): »Om det förra kabinettets program karakteriserades av dubbelspel och bedrägeri, ger den nya regeringens deklaration det arbetande folket det fasta hoppet och den förvissningen, att regeringen verkligen vill hålla vad den lovar.» Vid en pressintervju avgav vice statsministern H. Kruus löftet, att »republikens regering har den uppriktigaste föresats att genomföra de principer, som tillkännagavs i dess deklaration». Det var särskilt tre utfästelser, som den nya regeringen lämnade.

Den första utfästelsen innebar en försäkran, att den nya regimen skulle vila på demokratisk och laglig grund. »I händelse radikala förändringar komma att äga rum i vårt ekonomiska liv» — förklarade Rahva Hääl i en ledare ^{26/6} — »kommer regeringen att underställa folket sina planer. Stödd på det arbetande folket, som

utgör den överväldigande delen av den estniska nationen, behöver regeringen inte fatta något beslut i hemlighet; dess planer skola underställas folket för avgörande av den stora majoriteten i nationen, och inget som helst beslut kan bli lag utan att ha mötts med det estniska folkets gillande.»

Den andra utfästelsen gällde »konsolideringen av oberoendet» — såsom den första programpunkten löd. Vid valet klandrade »Det arbetande folkets block» i sitt valprogram det gamla kabinettet för att det genom sin politik skulle ha bragt Estlands oberoende i fara. Den 23 juni vände sig statsminister Vares till nationen i ett radiotal: »Alla av oss äro patrioter, som älska vårt land och vårt folk — fundament och stöd för vårt oberoende. Vårt öde har förenat oss med den stora vännen till alla folk, Sovjetunionen, som är villig skydda vår existens och vårt oberoende som sitt eget. Tack vare avtalet om ömsesidigt bistånd ha vi kunnat leva i fred, befästa vårt oberoende och upprätthålla det i dag och i framtiden» (Rahva Hääl ^{25/6}). Påföljande dag framhöll statsministern fortfarande: »Regeringsdeklarationen förblir en fundamental bas, vilken vi aldrig skola upphöra att lägga vikt vid. Alla reformer, som röra det offentliga livet, skola realiseras i kraft av författningen och i överensstämmelse med vår vilja till oberoende» (Rahva Hääl ^{27/6}). Liknande tal hölls t. ex. av general Jonson, den estniska arméns överbefälhavare, den 4 juli: »Förverkligandet av avtalet om ömsesidigt bistånd garanterar Estlands nationella oberoende och dess fria utveckling.» Ryska telegrambyrån Tass lät Rahva Hääl och andra tidningar den 11 juli publicera ett telegram från letter, estländare och litauer i U. S. A., vilka drömt om verklig frihet för sina fosterland; för närvarande, förklarade de, garanteras Lettlands, Estlands och Litauens nationella oberoende och suveränitet av den biståndspakt, som ingåtts med URSS.

Den tredje utfästelsen gällde skydd av privategendom och jord. En systematisk agitation igångsattes för att bedyra att medborgarna inte hade något att frukta. Regeringen har inte för avsikt att skapa en sovjetregim, försäkrade Rahva Hääl den ^{25/6}. En ledare i Rahva Hääl ^{26/6} framhöll kategoriskt: »Man kan förvisso förklara, att intet, som är ägnat att väcka oro, f. n. är skönjbart i Estlands ekonomiska liv, intet som kunde komma medborgarna att frukta för sin egendom, d. v. s. kontanter, värdesaker, bankkonton, verkstäder, hus, lantegendomar, konsumtionsvaror etc. Ingenting kommer att exproprieras, ingenting att tagas bort; alla

rykten i annan riktning spridas av illvilliga och folkfientliga element.» Med alldeles särskild iver bemödade man sig att intala bönderna att tro att deras egendom vore tryggad och skulle förbli orörd; på inga villkor skulle de tvingas att bilda kollektivjordbruk (kolchoser). »Ni bönder, som odla er jord, vilken skall förbli er, arbeta med glädje och flit för vårt älskade lands välstånd och uppblomstring», utropade statsministern i en intervju i *Rahva Hääl* 27/6. »Kriminella element sprida rykten, som gå ut på att man skulle ha för avsikt att expropriera bonden och beröva honom hans gård och annan egendom. Detta är en tendentiös lögn», yttrade jordbruksminister Ideäär i ett radiotal 29/6. »Det skulle verkligen vara en galenskap att frukta, att under den nuvarande regimen några skulle falla på tanken att beröva dessa medborgare deras jord och andra tillhörigheter. Den nuvarande regeringen ämnar inte ta något från någon jordbrukare; tvärtom har den för avsikt att hjälpa dem —» (*Rahva Hääl* 30/6). Tre dagar senare skrev samma tidning, att talrika brev och telegram, som tillställts ministern från lantbefolkningen i alla distrikt, vittna om att hans tal satt stopp för de brottsliga ryktena. Tidningen citerar ett brev från en ordförande i en jordbrukarförening, där det heter att ministern »genom sina gripande ord» skingrat all fruktan hos bönderna. Socialminister Ruus talade 14/7 i Vöru och Repina: »Ansvarslösa ryktessmidare ha lanserat lögn, att kolchoser skola upprättas i detta land. Detta kommer icke att ske, vi behöva det inte ens.» »Det arbetande folkets block» förklarade i sitt valprogram: »Ingen har rätt att tvinga bönderna att sammansluta sig i kolchoser och hota deras privata egendom.»

Det dröjde inte länge, förrän det i regeringsprogrammet utlovade nya valet utlystes. Den 5 juli förklarade regeringens tidning i en rubrik över en ledare: »De förfalskade folkrepresentationerna skola upplösas.» Och tidningen fortsatte: »Varje uppriktig demokrat, varje hederlig medborgare kommer att dra en suck av lättnad, när de få meddelande om de val, som skola komma och som efter tiotals år skola ge det arbetande folket möjlighet att för första gången uttrycka sig fritt.»¹ Den 6 juli publicerades ett officiellt meddelande, att republikens president medgivit att de nya valen skulle hållas den 14 och 15 juli. Då vallagen inte medgav en så kort tidsfrist, ändrade en regeringsförordning vallagen

¹ Det bör anmärkas, att vid 1938 års val till »andra kammaren», anordnade enligt principen majoritetsval i enmanskretsar, inemot ett 10-tal socialister av olika skolor invaldes. Om dessa val se *Svensk Tidskrift* 1938, sid. 229.

i detta hänseende och dessutom i en mängd andra punkter. Utfärdandet av förordningen var ett klart författningsbrott: vallagen kan endast ändras efter parlamentsbeslut; och till yttermera visso hör den till de i författningen angivna lagar, som presidenten inte kan ändra med stöd av sin dekreträtt. Innan de nya regeringsledamöterna installerats, hade de i en högtidlig ed enligt författningen lovat att »strängt följa författningen och lagarna». Regeringsmedlemmarna voro förvisso medvetna om att ett författningsbrott begåtts, liksom att detta blott skulle uppreta opinionen. Men denna marionettregering hade endast att lyda order från Moskwa, som beordrat val på samma dagar i alla de tre baltiska staterna.

Regeringen förtröttades ej i att deklarerat, att parlamentsvalet för första gången skulle ge »det estniska arbetande folket möjlighet att av egen fri vilja välja folkets verkliga representation, vilken skulle oförfalskat ge uttryck åt den nationella viljan och ärligt tjäna folkets intressen»; alla tidigare val däremot hade ägt rum under »en klick reaktionärers och plutokraters grymma påtryckningar och terror» (tal av K. Säre, sekreterare i det kommunistiska partiet, vid ett valmöte på Frihetsplatsen i Tallinn ^{13/7}, enligt *Rahva Hääl* ^{15/7}). Samma försäkningar avgåvos i det valprogram, som »Det arbetande folkets block» ^{5/7} publicerade i den officiella tidningen; blocket utgav sig bestå av fackföreningsfederationen, Estlands kommunistiska parti, ett tidigare alldeles okänt småbrukarförbund samt ett tjugutal andra organisationer. Blocket proklamerade: »Ögonblicket har kommit att bilda en verklig folkets regering och välja ett parlament, som fullständigt återspeglar det estniska folkets och dess lagliga ordnings vilja.» Block, lika till namn, sammansättning och program, hade bildats även i Lettland och Litauen; de estniska och lettiska blockens valprogram skilde sig endast i en punkt, i det att det lettiska programmet i korthet omnämde Ulmanis' statskupp den 15 maj 1934 och vissa förhållanden i samband därmed. Spontanare än så voro icke blockens framträdande och programkrav.

Regeringen fastställde vidare en — i och för sig givetvis olaglig — ytterst kort tidsfrist för uppställande av kandidater. Regeringens förordning utfärdades morgonen den 6 och fristen att presentera kandidaterna utgick kl. 12 på natten den 9 juli. Blocket måste ha i förväg underrättats om valet, enär dess program kunde offentliggöras samtidigt med förordningen om utlysande av val. Den korta fristen hade uppenbarligen till syfte att försvåra andra

grupperns nomineringsarbete. Icke desto mindre presenterades en oberoende kandidat i varje valdistrikt; i vissa distrikt uppsattes två eller t. o. m. tre oberoende kandidater.

En våldsamt propagandakampanj igångsattes genast från blockets sida. Radion engagerades helt, och det meddelades att regeringens medlemmar och blockets kandidater skulle tala varje dag (Rahva Hääl 8/7). I ett torgtal i Tallinn 9/7 tillkännagav utrikesminister Andresen regeringens fullständiga anslutning till blockets program. Blockets 31 särskilda valparoller offentliggjordes i tidningarna 10/7. »Ej en enda röst åt motståndarna till blockets program», yttrade en annan talare, J. Lauristin, när Andresen 9/7 höll sitt torgtal. Andresen var emellertid generös nog att förklara: »Vi försöka inte påtvinga varje valdistrikt vår kandidat under förvärdning att det inte existerar någon kandidat från oppositionen och att våra motståndare inte våga framträda öppet; tvärtom äro vi beredda att ge dem de största möjligheter; vi anhålla att var medborgare gör bruk av sin rösträtt; om isolerade kandidater finnas på listorna, är detta deras privata nöje; vi ämna inte förlora vårt goda humör för det.» Detta var på kvällen, innan fristen för registreringen av kandidater utlöpte.

På morgonen nästa dag, 10/7, publicerade tidningarna ett officiellt meddelande om att regeringen föregående kväll kompletterat vallagen. »För att undvika att valen komma att utnyttjas för att främja ändamål, som äro skadliga för den estniska republiken eller folket» — hette det i ukasen — »skall varje kandidat tillkännage sitt valprogram senast kl. 2 e. m. den 10 juli; den kandidat, som inte följer detta beslut, diskvalificeras; den föreliggande förordningen bringas att träda i kraft på telegrafisk väg.» Skälet till denna nya kränkning av vallagen var uppenbar: en stigande fruktan hos blocket att dess många nya, totalt okända kandidater vore totalt oförmögna att uthärda en tävlan med de från sin tidigare politiska verksamhet kända namn, som nu kandiderade utanför blocket och som vid det föregående lagliga valet åtnjutit folkets förtroende. Ty trots att grupperna utanför blocket saknade varje möjlighet att öppet agitera kunde man i den officiella pressen dagarna innan registreringsfristen utgick spåra ängslan för att »agenterna för folkets fiender» skulle »provocera och förvirra sinnena för att nå sina avskyvärda syften».

Fastän blott några få timmar beviljats för att meddela valprogrammen hade nästan alla kandidater hunnit inlämna dem på fastställd tid; endast fyra kunde inte uppfylla detta nya krav. Men

följande dag offentliggjorde tidningarna en officiell rapport, enligt vilken elva kandidater utanför blocket frivilligt avträtt, medan alla övriga kandidaturerna så när som på en upphävts. Rapporten publicerades i Rahva Hääl under rubriken: »Folkets fiender ur stånd att presentera sina kandidater vid valen.» Om motiven för upphävandet må följande nämnas.

Tolv kandidaturer i Tallinn och dess omgivning upphävdes, a) emedan vissa av kandidaterna hade misstänkts för brott, som medföra straffpåföljd, och till och med för våldtäktsförsök; dock angavs icke några preciserade uppgifter, t. ex. om de rannsakats eller dömts; b) emedan bland kandidaterna funnos personer, som tidigare varit anhängna för deltagande i »frihetskämparnas» reaktionära konspiration; c) emedan vissa av kandidaterna upprepade gånger kränkt de sociala lagarna; d) emedan det upplysts att folkets fiender vid hemliga möten kommit överens att uppsätta gemensamma kandidater; dessutom hade en rad jurister och affärsmän frikostigt finansierat dessa kandidater. I ett av valdistrikten motiverades upphävandet med att valprogrammet hade obestämd karaktär och blott innehöll allmänna fraser. I åtskilliga andra distrikt motiverades annulleringarna med programmets diffusa karaktär, som blott var ägnad att lura väljarna. I vissa distrikt hette det, att det med tanke på kandidaternas tidigare politiska verksamhet var omöjligt att deras deklarationer vore uppriktiga. I ett fall konstaterades det, att »kandidatens program kräver yttrande-, press-, mötesfrihet etc. för alla medborgare, varav det följer, att dessa friheter krävas också till tjänst åt statens och folkets fiender». Två kandidaturer annullerades med följande lakoniska formulering: »De valprogram, som framlagts för oss, ha en utmanande karaktär.» En enda kandidatur ogillades icke, men ¹⁰/₇, innan valresultatet ännu publicerats, meddelade Rahva Hääl att kandidaten ¹⁴/₇ (den första valdagen) arresterats på grund av en anklagelse för växelförfalskning, ett brott som vederbörande förut haft kännedom om. Det är lätt att förstå, varför denne ende kandidat inte diskvalificerats, fastän även hans valprogram var av »diffus karaktär» och åsyftade att »lura väljarna». Att elva kandidater i sista stund frivilligt trätt tillbaka, trots att de underkastat sig hela den komplicerade kandidaturen, torde enligt uppgifter ha berott på att de under natten utsatts för direkt hot, om de vägrade att avsäga sig.

Dagen för valet kunde Rahva Hääl triumferande tillkännage, att »den överväldigande majoriteten av folket och alla arbetare

anslutit sig till blockets program, som i dag och i morgon kommer att slå det avgörande slaget mot reaktionen.» Trots att endast blockets namn kvarstodo intensifierades dag för dag agitationen för deltagande i valet. För att valdeltagandet skulle bli livligare än någonsin fingo blockets anhängare order att besöka alla medborgare i deras bostäder för att upplysa om det nödvändiga att rösta (tal av socialminister Ruus vid möte med blockets förtroendemän i Tallinn ^{11/7}, refererat i Rahva Hääl ^{13/7}). Mera exakt och allvarligt uttryckte sig Rahva Hääl i sin ledare ^{14/7}: »Valskolkning skulle vara en stor oförsiktighet. I den nuvarande situationen kunde vi anse passivitet som en fientlig attityd mot det arbetande folket; endast den som handlar emot det arbetande folket vill hålla sig passiv.» Dessutom utlovades (^{12/7}) löneförhöjningar för de stats- och kommunalanställda, lösning av bostadsfrågan, subventioner till fostran av varje arbetares barn o. s. v.; »låt oss sätta upp nya fabriker och öka arbetarkadrerna» etc. Resultatet av det »fria, hemliga» valet kunde inberättas till Moskva: 84,1 procent av de röstberättigade skulle ha röstat, därav 92,8 procent för blocket.

Sorgespelets final är välbekant. Några detaljer böra dock ytterligare nämnas. När valresultatet publicerades den 17 juli, anbefalldes demonstrationer redan samma dag för att »fira det arbetande folkets seger». Nästa dag började Rahva Hääls ledare med följande: »De gigantiska demonstrationerna den 17 juli ha gjort en ny paroll aktuell — bildandet av det arbetande folkets sovjeter och ombildning av den borgerliga estniska republiken till en estnisk sovjet-socialistisk republik, medlem av URSS.» Den 21 juli publicerades på tidningens första sida »en adress från det estniska arbetande folket till parlamentet»; denna appell från ett möte med arbetare vid sju fabriker i Tallinn krävde proklamerandet av den estniska sovjetrepubliken, dess union med URSS, nationalisering av de stora industrierna, expropriering av stora jord-egendomar etc. Liknande krav framlades för parlamentet samma dag av en delegation från elva fabriker i Tallinn. Hur väl förberedd aktionen var från ryskt håll framgår av att de nya folkrepresentationerna i Estland, Lettland och Litauen sammanträdde samma dag, den 21 juli och i exakt likalydande resolutioner proklamerade sovjetrepubliker, utplånade sitt nationella oberoende samt nationaliserade jord, banker och större industriföretag. Att beslutet i allo stred mot utfästelserna gör denna redogörelse evident. Att representationen, även om den varit lagligen vald, dessutom saknade författningsenlig kompetens att fatta beslut i författ-

ningsfrågor är lika uppenbart. 1938 års estniska författning förutsätter härvidlag icke blott behandling i bägge kamrarna — nu existerade blott en kammare — utan även nyval eller folkomröstning.

Efter fullbordat värv hälsade det estniska parlamentet Stalin och Molotov med att det vore »ett resultat av val med en deltagareprocent, som aldrig uppnåtts tidigare, att dess medlemmar samlade en röstmajoritet, som man aldrig haft exempel på vid valen i Estland, att endast detta parlament utövar den bestämmande makten i Estland i dag...» (Rahva Hääl ^{24/7}). Trots de direkta påtryckningarna torde det estniska folket ingalunda ha presterat något rekorddeltagande vid detta val. Valen pågingo blott två dagar mot tre annars, och åsyna vittnen förklara, att detta till trots tillströmningen till vallokalerna var vida mindre än vid föregående val, både i städerna och på landsbygden. I vissa landsbygdslokaler har valdeltagandet taxerats till knappt 25 procent. Varför skulle icke sammanräkningen gå i stil med de planmässiga arrangemangen i övrigt?

Scheynius' skrämmande skildringar¹ bekräfta indirekt riktigheten av denna redogörelse för Estlands undergång. Med egna ögon och på nära håll har han upplevt *sitt* lands politiska förintelse. Regien var anmärkningsvärt likartad. Men han ger även andra inblickar.

Sovjet valde Litauen som sitt första offer, därför att det låg närmast Tyskland. Den 15 juni sände Moskva ett ultimatum med krav på regeringsombildning. Tyske ministern protesterade, men det stannade vid en protest. Presidenten Smetona vägrade att böja sig och flydde jämte ett par likasinnade ministrar till Tyskland. De nya ryska trupper, som intågade efter kapitulationen och som för övrigt på ett ställe möttes med eld, voro inte imponerande: ungefär 60 procent av stridsvagnarna orkade inte fram till Kaunas utan reparationer. Den nya »folkregeringen» utlovade de demokratiska grundrättigheternas oantastbarhet samt yttrande- och bekännelsefrihet. Det kommunistiska undermineringsarbetet organiserades av den ryska handelsdelegationen, vars fyrtiotal medlemmar hade stor nytta av exterritorialrätten. Inga fuskval skulle förekomma, skrev den officiella tidningen Listuvos Aides, när

¹ Sedan ovanstående uppsats skrivits, har på Natur och Kultur utgivits en liten skrift »Tragedin Balticum», författad av Paul Olberg och innehållande många intressanta sammanställningar om den ryska expansionspolitiken.

sejmval utlystes den 8 juli att äga rum 14—15 juli. Motkandidater till folkregeringen tyckas inte ha varit tillåtna — kanske på grund av erfarenheterna vid samma tid från Estland — men icke alla godkända kandidater voro kommunister. Trots hotelserna blev valdeltagandet, så långt förf. själv erfor, mycket dåligt — trots de officiella rekordsiffrorna. I Vilna beräknades de uppställda kommunisterna ha fått högst en fjärdedel av de avgivna rösterna; genom en indiskretion från valkommissionen kan röstningen i Vilna — både det låga valdeltagandet och kommunisternas fiasko — någotsånär beräknas. Majoriteten i den nya sejmen var till det yttersta besluten att motsätta sig Litauens anslutning till Sovjetunionen, men genom hot mot de nackstyva sejmledamöterna och framför allt mot deras familjer slog den kommunistiska minoriteten ner allt motstånd. Före valet hade ett uppgående i URSS aldrig med ett ord nämnts; när kommunisterna i den lydiga pressen publicerade »Stalinkonstitutionen — Solkonstitutionen», hann man före beslutet om sovjetiseringen aldrig längre än till § 14, den paragraf som fastslår att all jord och alla naturtillgångar tillhöra staten... Och i tusental deporterades misstänkta litauer till Kasakstan, eller också insattes de i fängelserna, i vilka plats skaffades genom att även kriminalfångarna släpptes lösa.

Tvärs över bron över Njemen i Kaunas hängde vid valet en transparang med orden: »Den röda armén kom till Er med den sanna friheten och skänker Er det verkliga oberoendet.» När t. f. statspresidenten Palickis den 21 juli skulle proklamera Litauens anslutning till Sovjet, skakades teaterhuset av en bedövande åskknall, och en hagelskur slog igenom taket ner på presidenten. Det var liksom om själva Himmelen protesterade — kanske en nyckfull slump, som skapar en legend med odödligt liv.